

Socialdepartementet
Enheten för hälsa och sjukvård

Vår referens: Dnr 229/2016
Olof Erixon

103 33 STOCKHOLM

Er referens: S2016/06178/FS

2016-02-16

Remissyttrande

Ökad insyn i välfärden (SOU 2016:62)

Föreningen Svenskt Näringsliv, som beretts tillfälle att yttra sig över rubricerade betänkande, vill anföra följande.

Sammanfattning

- Utredningsförslaget kommer, om det genomförs, i praktiken inte att på något sätt förbättra medborgarnas möjlighet till insyn i sådana förhållanden som de rimligen kan vara intresserade av.
- Det kommer däremot att medföra ökade kostnader för privata utförare i sådan utsträckning att deras möjlighet att utföra sina uppdrag försämrats. Detta gäller i synnerhet mindre verksamheter.
- Det kan också förutses att aktivister med negativ hållning till privat bedriven vård- och skolverksamhet kommer att i kampanjform utsätta privata utförare för begäran om utlämnande av handlingar eller uppgifter, i sådan omfattning att de privata utförarnas kostnader ökar till den gräns där de inte längre kan fullgöra sina uppdrag.
- Utredningsförslaget kommer, om det genomförs, att på sikt leda till nedläggning av privat bedrivna verksamheter, särskilt mindre sådana.

Betänkandet

Betänkandet kan inte belägga några missförhållanden som dess förslag avser att rätta till eller motverka. Det görs inga som helst bestämda påståenden om

missförhållanden inom privat bedriven vård eller undervisning ö.h.t. Däremot redovisas indirekt, men utförligt (i form av tidigare och pågående lagstiftningsinitiativ), det starka politiskt-ideologiska motståndet mot privata utförare av vård och undervisning från den nuvarande regeringen. Utredaren har därför s.a.s. kunnat luta sig tillbaka och till stöd för sina förslag enbart redovisa principiella ståndpunkter hämtade från den traditionella svenska uppfattningen om det önskvärda förhållandet mellan den enskilde medborgaren och staten. Svagheten i dessa resonemang framgår med all önskvärd tydlighet genom en jämförelse mellan privat utförd vård och undervisning resp. all annan privat utförd verksamhet på det allmännas uppdrag – se mera om detta i det följande.

Utredningen stöder sig främst på en argumentation om offentlighetsprincipens betydelse för den offentliga granskning och samhällsdebatt som bör finnas i ett demokratiskt samhälle. Här ett citat: ”Enligt vår mening finns inte något tungt vägande skäl för att låta allmänhetens insyns rätt vara beroende av vem som utför den offentligt finansierade verksamheten.” (s.146). Detta innebär att utredaren också för varje annan form av privat bedriven verksamhet som sker på skattebetalarens bekostnad skulle kunna se sig principiellt förhindrad att acceptera någon inskränkning i offentlighetsprincipen. Det innebär – i korthet – att utredaren postulerar att offentlighetsprincipen rätteligen också borde gälla all privat verksamhet som erhåller uppdrag från stat eller kommun, t.ex. sophämtning, parkskötsel och löpande serviceverksamhet av vad slag det vara månne. Resonemanget innebär också rent logiskt att ingen privat verksamhet som levererar till stat eller kommun egentligen borde vara undantagen från offentlighetsprincipen. Konsekvenserna av detta förefaller inte alls att ha föresvävat utredningen.

Offentlighetsprincipen har emellertid sin grundval och sitt upphov i den svenska synen på medborgarnas berättigade anspråk på möjlighet till insyn i, och kontroll av, myndigheter. Däri brukar man särskilt infatta möjligheten att kontrollera rättssäkerheten och den effektiva användningen av offentliga medel. Vad privata utförare inom vård, omsorg och skola anbelangar så lyder de redan avseende rättssäkerhetsaspekten under de särskilda regleringar som styr resp. verksamhet. De privata utförarna står liksom de offentliga under tillsyn av myndigheter och är väsentligen underkastade samma utförandevillkor och samma sanktionssystem. Ett införande av offentlighetsprincipen skulle för deras del inte ändra ett smul till det bättre i praktiskt avseende. Vad avser den effektiva användningen av offentliga medel finns det redan hos stat och kommuner data som gör det möjligt att jämföra den offentligt bedrivna verksamhetens effektivitet i jämförelse med den privata som utförs på det allmännas uppdrag. I detta avseende behövs inte mer insyn för att medborgarna ska kunna bilda sig en uppfattning om de privata verksamheternas effektivitet. Det bör särskilt noteras att anställda som lämnar upplysningar om missförhållanden till media, i avsikt att de ska kunna publiceras, redan omfattas av anonymitetsskydd och dessutom (som utredningen noterat) fr.o.m. den 1 januari 2017 kommer att omfattas av ett skydd mot repressalier från en arbetsgivare för det fall det rört grava missförhållanden.

Resonemangen om allmänhetens behov av insyn är bara svepskäl. Vad förslagen egentligen syftar till är att öka de privata verksamheternas kostnader. Här har utredningen med breda penseldrag beskrivit att en nyordning för de privata utförarna

egentligen bara skulle innebära en anpassning av trivialt slag. Beträffande konsekvenserna gör sig utredningen emellertid skyldig till ett uppseendeväckande felaktigt antagande. Detta synes vila på föreställningen att förande av diariet och hantering av begäran om utlämnande av allmänna handlingar (samt arkivverksamhet) på något sätt skulle vara enkelt. Så är inte fallet och det är mycket väl känt av alla, som likt utredaren, verkat inom rättsväsendet. Alla svenska myndigheter har (eller borde i vart fall ha) administrativa system och van personal för att hantera konsekvenserna av offentlighetsprincipen. Detta har de varit skyldiga till i varje levande människas minne. Trots detta förekommer det ofta, och med besvärande regelbundenhet, att myndigheter (också mycket stora sådana) inte förmår uppfylla ens elementära skyldigheter enligt offentlighetsprincipen, vare sig det rör diarieföring, utlämning av allmän handling som ej innefattas av sekretess, arkivering eller att iakttaga förbudet mot att efterfråga syftet med begäran om utlämnande av allmän handling. Så t.ex. undersökte tidskriften Scoop år 2014 hur kommunala skolor hanterade offentlighetsprincipen. Var fjärde skola i urvalet klarade inte av att uppfylla lagens krav i detta avseende. Om våra svenska myndigheter, med hundraårig vana och lagstiftad skyldighet, inte förmår att till fullo uppfylla sina plikter i berört avseende så inses lätt att uppgiften innebär ett betydande mått av administrativa kostnader. Utredningen har dessutom (i ett märkligt förbiseende) underlåtit att notera vad som framkom i delbetänkandet till utredningen om en ny kommunallag Privata utförare – kontroll och insyn (SOU 2013:53). Där hävdades att det skulle kunna bli mycket kostsamt för privata utförare att tvingas anpassa sig till de krav som offentlighetsprincipen ställer.

Utredningens slutsatser med avseende på kostnaderna är således i allt väsentligt nonsens. Syftet från regeringens sida med att belasta de privata utförarna med dessa kostnader är dock uppenbart; det handlar om att på olika sätt öka kostnaderna till den gräns där privata utförare inte längre finner det möjligt att upprätthålla verksamheten. Den indirekta följden av nu föreliggande förslag, och andra med samma avsikt, är att s.a.s. svälta ut privata företag på angivna områden samt att avskräcka andra från att försöka sig på berörd verksamhet.

I ett särskilt avseende framstår utredningen som häpnadsväckande naiv. Privata aktörer har låtit framföra att man befärar ett missbruk av offentlighetsprincipen, genom att privatpersoner skulle begära ut handlingar i stor omfattning enbart i syfte att blockera verksamheten. Utredningen anser att något sådant enbart torde förekomma i undantagsfall. Vi anser att det är uppenbart att möjligheten att dylikt missbruk ska förekomma inte bara är sannolik utan högst trolig. M.h.t. det på sina håll starka ideologiska motståndet mot privat bedriven verksamhet på det allmännas uppdrag kan man med fog befara att risken för missbruk är akut. Aktivister skulle med lätthet kunna driva kampanjer mot enskilda privata aktörer, bestående i att dränka dem med begäran om utlämning av allmänna handlingar. Det inses lätteligen att en mindre aktör därigenom skulle kunna ställas inför valet att antingen ägna sig åt vården, omsorgen eller undervisningen, eller att uppfylla sina förpliktelser enligt offentlighetsprincipen, med ty följande konsekvenser av en nedläggning. Därefter skulle aktivisterna kunna gå vidare till nästa offer, och nästa. Vi menar att också denna konsekvens bör ha föresvävat regeringen.

Under förevändning av att öka medborgarnas möjlighet till insyn i hur skattemedel används i privat bedriven skol- och vårdverksamhet föreslås att sådana aktörer skall omfattas av offentlighetsprincipen. Det nu föreliggande utredningsuppdraget har dock uppenbart bara haft ett syfte. Syftet är att öka privata aktörers kostnader till en sådan nivå att deras verksamhet försvåras. Därmed uppnås också att nya aktörer avskräcks från inträde på den marknad som finns för privat bedriven vård, omsorg och skola. Förslaget står därmed i samklang med andra lagstiftningsinitiativ, med samma egentliga syfte, som regeringen ansvarar för.

Göran Norén

Olof Erixon